

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

İbrahim Ethem POLAT*

Özet: IV. Abbasî döneminde, Bilâdü’ş-Şâm bölgesinde yaşayan ve dönemlerinin en önde gelen iki şairi olan İbn Münîr ve İbn Kayserânî, birbirlerine olan muhalefetleri ile de tanınmaktadırlar. Biri Sünnî diğeri Şîî olan bu iki şairin şiirlerinde en önemli ortak noktalar, edebî yönden cinas ve tıbak sanatını çokça kullanmalarındır. İçerik açısından da dönemin önde gelen Türk sultanları İmadeddîn ve Nûreddîn Zengî’yi Haçlılara karşı mücadele veren birer İslam kahramanı olarak takdim etmeleridir.

Anahtar Kelimeler: İbn Münîr, İbn Kayserânî, Arap Şiiri, İmadeddîn Zengî, Nûreddîn Zengî

THE COMMON THEMES IN THE POEMS OF TWO OPPONENT POETS IN THE ABBASID PERIOD

Summary: Ibn Münir and İbn Kayserani, two of the most prominent poets in Biladü’ş-Şam of the Fourth Abbassid Period, are known as two opponent figures to each other. These Shiah and Sunni poets, in spite of their pamphlet, they present Imameddin and Nureddin Zengi, the two significant Turkish Sultans, as Islamic heros fighting against the Crusaders

Key words: İbn Münîr, İbn Kayserânî, The Arabic Poetry, İmadeddîn Zengî, Nûreddîn Zengî

* Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat fakültesi Öğretim Üyesi (el-mek: ethempolat@hotmail.com)

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

Giriş:

Arap edebiyatında dört döneme ayrılan¹ Abbâsîler asrının dördüncü döneminin en önemli şairlerinden ikisi İbn Münîr ve İbn Kayserânî'dir. İslam toplumunun, sosyal ve siyasî açıdan en çalkantılı olaylarının yaşandığı XII. yy'da dünyaya gelmişlerdir. Bu dönemde, Avrupa Katolik dünyası, Müslüman devletlerin parçalanmış yapılarından istifade ederek İslam coğrafyasına karşı 1096 yılından itibaren Haçlı Seferleri adı verilen istila hareketine girişmişti. Her iki şair de, doğdukları toprakları Frenklerin işgal etmesinden dolayı terk etmek zorunda kalmışlardır. Halep'te bir araya gelen iki şair arasında birbirlerine karşı husumet baş göstermiş, karşılıklı şiir atışmaları ve hicivyelerle birbirlerini yermişlerdir. Onların bu durumları, Emevî döneminin önde gelen şairleri olan ve birbirlerine karşı husumetleri ve nakîze adı verilen atışmalarıyla ünlenen Ferzadak ve Cerîr'e benzetilmiştir.² Nitekim İslam tarihçisi İbn Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde, 548/1153 yılında ölen şahsiyetler bölümünde bu iki şairin ölüm yılını yazarken onları zamanın Cerîr ve Ferzadak'ı olarak tanımlamıştır.³

Emevîler döneminde gelişen ve kısmen siyâsî nitelik taşıyan bir şiir türü olan nakîze (çoğulu Nakâ'id olup hiciv, zıt, tezat manalarına gelmektedir.) genellikle şahsî mücadeleler ve kabile sürtüşmelerini dile getirmektedir. Emevîler dönemin önde gelen şairlerinden Cerîr, Ahtal ve Ferzadak bu türde parlamış isimler olup, şiirleri sanat ve güzellik bakımından son derece iyi ve yeni asırda bile kendilerinden lügat alınan, Arap dilinin kaynakları durumunda olmuştur.⁴

Yaşadıkları dönemin hiciv şairleri olarak tanınan İbn Münîr ve İbn Kayserânî, Atabek İmâdeddîn Zengî ve oğlu Nûreddîn Mahmûd Zengî'nin Haçlılara karşı verdikleri mücadele karşısında birer medîh şairine dönüşmüşlerdir. Onların bu dönüşümleri bir kazanç karşılığında yani "şair ve patron" ilişkisi içerisinde olmamıştır. Şîî ve Sünnî ayrılığı yüzünden İslam toplumunun içine düştüğü bölünmüşlüğü bizzat gözlemleyen bu iki şair, kendi Şîî ve Sünnî anlayışlarını bir kenara bırakarak, istilaya uğrayan şehirlerinin en önemli savunucusu olan Türk sultanlarını, toplumlarına ideal birer mücâhid ve İslam dünyasının beklenen kahramanları olarak takdim etmişlerdir.

İbn Münîr

İbn Münîr adı ile meşhur olan Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Münîr b. Ahmed b. Muflih et-Trablusî, 473/1080 yılında Trablus'ta (Şam) doğmuştur. Babası Trablus çarşılarında şiirler okuyup şarkılar söyleyerek geçimini kazanan birisiydi. Kendisi de bir süre yamacılık yapmış, elbise tamiri işi ile ilgilenmiştir. Bu sebeple *er-Refâ'* (Yamacı) lakabı ile de isimlendirilmiştir.⁵ İslamî eğitimin ardından dil ve edebiyat dersleri de alan şair, 11 Zilhicce

503 (1 Temmuz 1110) yılında Trablus'un Haçlıların ellerine geçmesi⁶ sebebiyle memleketini terk etmek zorunda kalmış, Dımaşk'a gelerek yerleşmiştir.⁷

Kaynaklarda koyu bir Şîf taraftarı olarak tanıtılan şair, hicvinden herkesin çekindiği biri olarak bilinmektedir.⁸ Dımaşk'ın ileri gelenlerini şiirlerinde hicvetmesi sebebiyle Dımaşk Hakimi Tacü'l-Mülûk Böri b. Tuğtekin (ö.526/1132) onu bir süre Dımaşk'ta hapse atmıştır. Hicivleri konusunda baskı yaptıktan sonra, aldığı söz üzerine daha sonra da affetmiştir.⁹ Bir süre Halep'e yerleşen şair burada şiirleriyle ön plana çıkarak halkın sevgisini kazanmıştır.

İbn Münîr'in şiirleri öylesine revaç bulmakta idi ki, şiirleri bestelenecek şarkı olarak söylenmekteydi. İmadeddîn Zengî'nin 541/1146 yılında Ca'ber kalesi muhasarası esnasında söylenen bir şarkının sözleri çık hoşuna gitmiş bu sözler kimindir diye sormuş kendisine Halep'te bulunan İbn Münîr'e aittir denilmiştir. İmadeddîn Zengî bunun üzerine Halep valisine bir mektup yazarak şairinin derhal gönderilmesini emretmiştir. Bunun üzerine de valinin emri ve Zengî'nin davetiyle derhal yola çıkmış ne yazık ki ulaştığı gece Zengî öldürülmüş görmesi kismet olmamıştır. Bunun üzerine tekrar Halep'e dönmüştür.¹⁰ Bu durumu öğrenen İbn Kayserânî, İbn Münîr'i hicvederek "*Onu ayıplamam için bu olay yeter*" demiştir.¹¹

İbn Münîr, 548/1153 de Halep'te ölmüş ve Cevşen Dağı adı verilen bölgede bir yere defnedilmiştir. Mezarını ziyaret eden İbn Hallikân, kabrinin üzerinde şu mısraların yazılı olduğunu yazmaktadır;

- *Kabrimi ziyaret edene Allah merhamet etsin*
- *Ziyaretçi bana da Allah'dan rahmet dilesin.*¹²

İbn Kayserânî

Şam'ın diğer ünlü şairi ise, İbn Kayserânî adı ile meşhur olan, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Sagîr b. Dâgir b. Muhammed b. Hâlid b. Nasr b. Dâgir b. Abdirrahmân b. el-Muhâcir b. Hâlid b. Velîd el-Mahzûmî'dir¹³ İbn Hallikân, soyunun sahabeden Hâlid b. Velîd'e dayandırılması konusunda şüphelerini dile getirerek, "*Tarihçiler ve ensâb alimleri, Hâlid b. Velîd'in nesebinin uzun zaman önce kesildiğini belirtmişlerdir*" demektedir.¹⁴

İbn Münîr'in aksine Sünnî olan ve şiirlerinde Şîfliği eleştiren şair, 478/1085 yılında Akka'da (Filistin) doğmuştur. Küçük yaşlarda orayı terk ederek Kaysâriyye'ye yerleşmiştir.¹⁵ Burada büyümüş ve bu şehre nispet edilmiştir. Henüz genç yaşlardayken 494/1101 yılında Frenklerin Kaysâriyye'yi istila etmesi üzerine ailesi Dımaşk'a göç etmiştir. Burada Şam'ın önde gelen şairlerinden olan ve aynı zamanda Şam'da saat idaresinde başkan olan İbn Hayyât'ın (ö. 517/1123) öğrencisi olmuş ve ondan edebiyat dersleri almıştır. Hatta şairin divanını toplamıştır.¹⁶

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

Şam'da ayrıca Tevfik b. Muhammed ed-Dımaşkî'den de edebiyat dersleri almıştır.¹⁷ Daha sonra ilim öğrenme amacıyla Halep'e gitmiş ve burada şehrin önde gelen alimleri olan Hâşim b. Ahmed el-Halebî ve Ebû Tâhir el-Hatîb'den dersler almıştır.¹⁸ Dil ve edebiyat alanında kazandığı ilmî birikim yanında kaynaklarda astronomi ilminde bilgili, geniş tarih bilgisi olan biri olarak tanıtılmaktadır.¹⁹

Şair daha sonra Dımaşk'a dönmüş ve Emevî Camii'nin kapısı üzerinde bulunan saat idaresinde çalışmıştır. Fakat Dımaşk'da kalışı uzun sürmemiş buranın hakimi Tâcu'l-Mulûk Börî'yi bir şiirinde hicvetmesi sonucu Halep'e kaçmak zorunda kalmıştır. Burada Halep'in hakimi olan Zengî ailesine sığınmıştır.²⁰ Halep'te devlet büyükleriyle yakınlık kurmuş ve onları şiirlerinde övmüştür. Hicivlerinin aksine İmâdeddin Zengî ve Nureddin Mahmud Zengî'ye medhiyeler kaleme almıştır. Bunun en önemli sebebi; onların adil yönetimlerini görmesi, Haçlılara karşı İslam birliğini sağlama-ya çalışmalarını takdir etmesinden dolayıdır.²¹

Yaşadığı dönemde Haçlılar, İslam coğrafyasında yayılmışlar ve Kudüs, Urfa, Trablus ve Antakya'da birer Haçlı kontluğu kurmuşlardı. İbn Kayserânî, 540/1145 yılında Haçlıların idaresinde bulunan Antakya'ya bir seyahatte bulunmuştur. Burada kaldığı esnada Haçlıların kiliselerini gezmiş, yaşam biçimlerini incelemiştir. Bu gözlemleri sonucu pek çok şiirinde Frenkleri alaycı bir üslupla hicvederken Frenk kadınlarının güzellikleri karşısında etkilenerek onlara gazeller de yazdığı görülmektedir. Mavi gözlerinin kendisini etkilediğini ifade ettiği bir Frenk kadınına şu gazeli kaleme alır;

- *Üzerine sinmiş hoş kokusunun esintisiyle beni bir Frenk kadını cezbetti.*

- *Yumuşacık fırfırlı elbisesi ve ay gibi parlayan tacıyla,*

- *Eşsiz mavi gözleriyle mızrak ucu gibi deldi geçti.*²²

İbn Kayserânî, Antakya'da Barbara adlı kilisenin papazını da alaycı ifadelerle bir başka şiirinde şöyle vafeder;

- *Dinin hakkı için söyle ey Barbara kilisesinin papazı! Karanlıkta nasıl okuyorsun?*

- *Dua zamanı, rengârenk elbiseleriyle şık kadınlar geldiğinde.*²³

Hayatının son günlerini Dımaşk'ta geçirmiş Burada yakalandığı Humma hastalığı sebebiyle 548/1153 yılında hayatını kaybetmiş ve Dımaşk'ta Bâbu'l-Ferâdîs mezarlığına defnedilmiştir.²⁴

İbn Kalânîsî, onu şiirde üslubu sağlam, samimi ve tatlı manalı ifadeleri olan tıbak ve cinas sanatını çokça kullanan bir şair olarak tarif etmektedir.²⁵ İbn Tağrîberdî, onun şiir divanının çok meşhur olduğunu dile getirmektedir.²⁶ Divanının bize ulaşan kısmı Mısır'da Dâru'l-Kutubi'l-Mısıriyye'de mahtûtat olarak bulunmaktadır.²⁷

Şiirlerinde Ortak Edebî Yönler

Şiirleri aynı zamanda bestelenerek müzik ile birlikte söylenmesi cihe-tine gidilen²⁸ her iki şairinde şiirlerinde dil ve üslup açısından pek çok ortak nokta bulunmaktadır. Şiirlerinde kelimeler arasında bir ahenk ve müziksel çağrışım yaratan kelimelerin özellikle seçildiği görülmektedir. Bu formatı oluşturmak için şiirlerinde sıkça cinâs ve tıbâk sanatlarını kullandıkları görülmektedir. Sözlükte benzemek ve aynı cinsten olmak manalarına gelen cinâs²⁹ ıstılahda; lafızların aynı manaların farklı olduğu kelimelerin aynı ibarede bulunması sanatıdır.³⁰ Tıbâk ise; bir beyitte zıt anlamları olan keli-meleri kullanmak manasına gelmektedir.³¹

İbn Kayserânî, cinâs yapmak için özellikle Sağır ثغر kelimesini şiirle-rinde sıkça kullanmaktadır. Örneğin, 540/1145 yılında Haçlıların ellerinde bulunan Antakya'ya yaptığı ziyaret sırasında kaleme aldığı bir şiirinde, beldeyi tasvir ederek ilk şavt'ta sağır kelimesini *sınırlar* ikinci şavt'ta *ağız* manasında cinâs sanatını kullanmıştır;

- *Ülkenin sınırları ne halde! O ülke ki, güzel bir ağz gibi gülerdi.*³²

İbn Kayserânî, 544/1150 yılında Hârim Kalesinin fethi dolayısıyla Nûreddin Mahmûd Zengî'ye yazdığı övgü kasidesinde, birbirlerinin zıttı olan Tahâre-Cünüp (temiz-kirli) طهارة ve جنب kelimeleriyle tıbak yaptığını görmekteyiz;

- *Düşman topraklarını onların kanlarıyla temizledin.*

- *Onların kanlarının bulaştığı kılıçları da cünüp ettin*³³

İmadeddin Zengî, 534/1140 yılında, Frenkler üzerine saldırıya geçerek civarın en büyük yerleşim birimlerinden olan ellerindeki Ma'arra ve Kefertâb'ı ele geçirmişti.³⁴ Onun bu üstün başarıları üzerine, İbn Münîr bir övgü kasidesi kaleme almıştır. Kasidesinde, telaffuzları yakın olan Akdâm (Ayaklar), İkdâm (Cesurluk) إقدام ile أقدام kelimeleri ile aynı kökten olup sadece hareketleri farklı kelimeleri kullanma sanatı olan cinas-ı muharrefi³⁵ şu şekilde kullanır;

- *Senin varlığın onların ayaklarını yerden kesti.*

- *Cesaretinde cesurluklarını alıp götürdü.*³⁶

Her iki şairin şiirlerinde göze çarpan ortak noktalar, Ammîce adı veri-len halkın yerel dil kullanımlarından uzaklaşarak Fasih Arapça kelimeleri kullanarak şiirleri nazmetme yoluna gitmeleridir. Ayrıca, yaşadıkları dönemde Frenklerin varlığı sebebiyle Prens, Comes, Kont, gibi bazı yabancı kelimeleri de şiirlerinde kullandıkları görülmektedir.

Ortak Türk Kahramanları

Haçlı Seferlerine karşı ilk planlı ve kapsamlı mücadeleleri başlatan kişi Zengîler hanedanının kurucusu İmadeddin Zengî olmuştur. 521/1127 yılın-da Atabeg ünvanıyla Musul ve Halep'e hakim olduğu esnada Haçlılar, Su-

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

riye’de bütün Akdeniz sahilini ve limanları kendi denetimleri altına almışlardı.³⁷ Frenklere karşı verdiği mücadeleler sonucu Müslümanların moralini yükseltmiş, halk tarafından Frenklere karşı ortaya çıkan bir İslam mücahidi olarak algılanmıştır. Yönetimi altındaki halklara adil davranışı sebebiyle de ayrı bir sevgi kazanmıştır. Zengî’nin bu yönünü Brockelmann, “*vazifeşinas ve mükemmel bir yönetici*” olarak tarif etmiştir.³⁸

Haçlı Seferleri’ne karşı en büyük mücadeleleri veren bir diğer Türk sultanı da İmadeddîn Zengî’nin oğlu ve halefi Nûreddin Mahmûd Zengî’dir. 17 Şevvâl 511/11 Şubat 1118 yılında Halep’te doğmuştur.³⁹ Üstün başarı ve çalışmalarıyla halkının ve Arap şairlerinin gönlünde taht kurmuştur. Şairler, Haçlılara karşı verdiği mücadeleleri ve İslam birliğini sağlamada ki gayretlerini adeta birbirleriyle yarışarcasına şiirlerinde ölümsüzleştirmeye çalışmışlardır. “*Arap ve İslam Aleminin Birleştiricisi*” ünvanıyla da anılan Nûreddîn’in devletini de Arap tarihçileri ve edebiyatçıları “*ed-Devletu’n-Nûriyye*” olarak adlandırmışlardır.⁴⁰

Haçlı Seferleri nedeniyle yaşadıkları şehirleri terk etmek zorunda kalan ve yolları Halep’te kesişen İbn Kayserânî, ve İbn Münîr, burada bölgenin hakimi İmadeddin ve Nûreddin Mahmûd Zengî’yi yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. Haçlı Seferlerine karşı ilk ciddî ve kapsamlı mücadeleleri başlatan bu iki ünlü Türk sultanı her iki şairi de ortak bir paydada buluşturmuştur. Onlar, Haçlı Seferlerinin en önemli olaylarına tanıklık etmiştir. İbn Kayserânî çocukluğunda ilk Haçlı Seferlerini iştmiş, doğduğu Kaysâriyye’yi Frenklerin işgali üzerine terk etmek zorunda kalmış, gençliğinde Haçlıların bölgede yayılışlarına şahit olmuştur. Kırklı yaşlarına geldiğinde İmadeddîn ve Nuredîn’in İslamî cepheyi canlandırması ve Haçlılara karşı en büyük mücadeleleri vermelerini bizzat gözlemlemiştir. İbn Münîr’de yaşadığı şehir olan Trablus’u aynı nedenden ötürü terk etmek zorunda kalmıştır. Müslüman emirlerin iç çekişmelerinden faydalanarak hızla ilerleyen ve bölgede dört adet kontluk kurarak yerleşik hayata geçen Haçlıların hezimet yaşamalarına bu iki Türk’ün vesile olduğunu görme şansına ermişlerdir. Bu yüzden bu iki ünlü Türk sultanı her iki şair içinde sıradan övgüler kaleme alınmış sultanlar değil, İslam tarihinin mümtaz kahramanları olarak takdîr edilerek şiirlerinde Müslüman halklara o şekilde takdîm edilmiştir.

İbn Kayserânî, İmadeddîn Zengî’yi, başarılı ve akıllı bir lider, Frenklere karşı yaptığı mücadelelerle Şam’a Hz. Ömer devrinde ki mutlu ve huzurlu günlerini yeniden getirdiğini ifade eder;

- *İşler çıkmaza girdiğinde, halkın için parlak fikirli bir hükümdarsın*
- *Adaletin koruyucu gölgesi olmaktan hiç ayrılmadın,*
- *Aydınlık sabah gibi dört bir yana yayılan düşmanı kuşattın.*
- *Sanki Ömer yerleşmiş topraklarına Şam’ın*
- *Zaferleriyle insanları sevinçle gülmeye başlattın.*⁴¹

İbn Münîr'in beyitlerinde de İmadeddîn Zengî, İslamî bir kahraman olarak takdim edilmektedir. Ona göre Zengî, kaybolan adaleti yeniden tesis etmiş, zor da kalan İslam'ı yüceltmıştır. Onun komutası altına girmeyenleri, Müslüman olarak da kabul etmemektedir:

- *Artık sana teslim olmayanların geçersizdir Müslümanlığı*
- *Ey dulların ve yetimlerin adaletin ölüm haberini verdiğiğinde adaleti koruyan!*

- *Putlarıyla mihrapları aşağılayan bir milletten dini kurtaran!*⁴²

İmadeddin Zengî, 534/1140 yılında, Frenkler üzerine saldırıya geçti. Hama ile Halep arasında yer alan Barîn Kalesi'ni ardından da Ma'arra ve Kefertâb üzerine yürüyerek civarın en büyük yerleşim birimlerinden olan bu beldeleri de teslim aldı.⁴³ Onun bu üstün başarıları üzerine İbn Kayserânî, Frenklerin hezimetini vassafeden, Zengî'nin de başarısını öven bir övgü kaleme almıştır. İbn Kayserânî, şiirinin girişinde İmadeddîn Zengî'nin gerçekleştirdiği bu zaferin verdiği cesaretle Frenkleri, Zengî'ye karşı uyararak ve tehdit etmektedir. İlerleyen beyitlerinde de bu kahramanın savaşçı vasıflarını ve gücünü dile getirerek, Frenklerin onun karşısında bir şansı olmadığını şu dizeleriyle ifade eder;

- *Sakin bizden ama neye yarar sakınman?*
- *Öyle kılıçlar vardır ki, ne emân dinler ne aman*
- *Şirkin kralı, nasıl kurtulur atlarıyla zafer kazanan,*
- *Ordusunun kaderi belirlediği bir kraldan*
- *Işığından gözlerin kamaştığı bir geçitte*
- *İmadeddîn onları takatsiz bıraktığından*
- *Kaçıp gittiler, arkalarına bile bakmadan*
- *Kaçıp sığınacak bir yer varmış gibi ölümden*
- *Onlara uzundu mesafe kısa olmasına rağmen*
- *Ne iz kaldı geride ne eser küfürden*
- *Din de zaten korkacak değildi küfürden*
- *Bir korkun olmasın artık Frenklerden*
- *O Frenkler ki, öldürülür savaşta olduklarında*
- *Mahsur bırakılırlar kuşatıldıklarında,*
- *Defedilir sürülüp kovalandıklarında,*
- *Alır götürür bekaratlerini kılıçlar da,*
- *Erkek adı verilir kılıca işte bu yüzden.*⁴⁴

Bu büyük fetih dolayısıyla İbn Münîr'de İmadeddin Zengî'ye bir övgü şiiri kaleme alır. O da İbn Kayserânî gibi İmadeddin Zengî'nin savaşçı ve cesurluk gibi meziyetlerini ön plana çıkararak Frenkleri bu güç karşısında korkutmaya Müslümanları da onun şahsında cesaretlendirmeye çalışır;

- *Günleriyle krallar sana feda olsun!*
- *Onları perişan eden senin günlerin daim olsun!*

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

- *Sert bakışların ayaklarını yerden kesti.*
- *Cesaretinse cesurluklarını sona erdirdi.*
- *Onların üzerine adım adım ilerledin, senin bu tavrını*
- *Yuvalarında bekleyen arslanlar örnek*
- *Keskin kılıçlar ve mızraklar tarz edindi.*
- *(Frenkler) yanında birer emanet (esir) oldular,*
- *Artık onları sorana dilediğin fiyata satarsın.*⁴⁵

Frenkler, Müslüman emirlerin iç çekişmelerinde yararlanarak, hızlı bir ilerleyişle bölgede hakimiyetleri altına almışlardı. Bu esnada Urfa, Kudüs, Antakya ve Trablus'da dört tane de Haçlı kontluğu kurmuşlardı. Urfa 1099 yılında ellerine geçmiş, 1144 yılına kadar esaret altında kalmıştı. İmâdeddîn Zengî tarafından yirmi sekiz günlük bir muhasaranın ardından 6 Cemâziyelâhîr 539/4 Aralık 1144'de Urfa fethedilmiştir.⁴⁶

Abbasî Halifesi el-Muktefî Billâh, bu başarısından dolayı İmadeddin Zengî'yi, "Zeynu'l-İslam" (İslam'ın Süsü), "el-Meliku'l-Mansûr", (Muzaffer Sultan), "Nasîru'l-Emîri'l-Mu'minîn" (Müminlerin Emirinin Yardımcısı) ünvanlarıyla şereflendirmiştir.⁴⁷

Urfa'nın fethi İslam aleminde büyük bir sevinç yaratmış, İslam tarihçileri eserlerinde konuya geniş yer vermişler, olayı eserlerinde Müslümanların duygularına tercüman olacak şekilde anlatmışlardır. Şairler de bu büyük fethi müjdelemek, tebrik etmek amacıyla İmadeddin Zengî'ye birbiri ardınca övgüler kaleme almışlardır.

Urfa'nın İmadeddin Zengî tarafından ele geçirilmesi münasebetiyle, İbn Münîr et-Trablûsî, yazdığı övgü şiirinde, Haçlı ordusunun büyük bir hezimete uğratıldığı savaşta Frenklerin Zengî'nin askerlerinin kılıçlarına yem olduğunu liderleri Joscelin'in sayıca kumlardan daha çok adamları olmasına rağmen savaştan firar ederek kaçışını büyük bir ayıplama ile bizlere tasvir etmektedir.

- *Rum ordusu kadar, senin ordunun iki katı olan Kum gibi kalabalık bir orduyla sana ulaştı.*

- *Allah'ın yardımı ve sevenlerinin kalplerine teselli veren azminle onunla savaştın*

- *Şam'ı otlak zannetti. Anlamadı ki sen onun ölüm fermanını imzaladın.*

- *Zoru görünce kaçıp gitti. Kendisinden malı ve sahip oldukları ganimet olarak alınınca yağmacıların en büyük ganimeti son nefesidir.*⁴⁸

İbn Münîr, tek bir şiirin yeterli olamayacağını düşündüğü bu büyük zafer için kaleme aldığı bir diğer şiirinde de Urfa'nın fethini tebrik ederek İmadeddin Zengî'yi şu beyitleriyle över:

- *İmadeddîn sayesinde din ile feth-i mübîn arasında sıkı bir bağ oluştu.*

- *Kasimuddevle ile azgınların hileleri her geçen gün boşa çıkarıldı.*

- Rum köpeğini şahdamarından kesip atan bir savaştı o,
- Ruha (Urfa) Ruha'dan başka bir şey olsaydı, şüpheye düşenlerin şüphesini kaldırmaya yetmezdi.⁴⁹

İmadeddîn Zengî'nin bütün başarılarını büyük bir dikkatle takip eden ve hemen hemen bütün zaferlerinin ardından şiirler kaleme alan İbn Kayserânî, büyük fetih karşısında da şu övgü dolu beyitleri kaleme alır:

- Öyle bir kılıç ki; vuruşundan başka bir faydası yoktur.
- Kralların boynunu sıkanda onun kınından başka bir şey değil.
- Kökleri sağlam bir güven ortamı ve her tarafa yayılmış bir huzur, bütün iman ehline kutlu olsun.
- Bu yeni bir fetih olup Kıyamet Günü'ne kadar hoşça anılacaktır.
- Urfa'nın fethi kafirlerin zannettiklerinden başka şeyler olduğunu ortaya koydu.⁵⁰

İbn Kayserânî, Nüreddîn Mahmûd Zengî'yi örnek yaşamı adaletli bir hükümdar karakterinde olması sebebiyle de Peygamber seviyesine çıkarılmaya çalışmaktadır.

- Sen bir peygamber olmasan da, peygamberlerden sadece yaratılışınla farklısın⁵¹

İbn Kayserânî, Nüreddîn çağında yaşamının bile bir ayrıcalık olduğunu dile getirir;

- Sultan (Nureddin) Mahmud iken övünülecek yaşamımızı nasıl övmeyelim
- Arzuların gölgesindeki insanlar adaletin direğinin uzamasına şükretsinler!
- Mutlu bir devletin doğuşu ve ışığının yükselmesinden dolayı.
- Övülmede İslam'ın kılıcının keskinliği yanında
- Küfrün bedeninin parçalanması da⁵²

İbn Kayserânî, Nureddin Mahmud Zengî'yi övdüğü bir şiirinde Kur'an'da adı geçen peygamberlerle kıyaslamaktadır;

- Bir menkıbe ki yeryüzünde benzeri yok Nureddin'den başka.
- En yükseklere hakim oldu. O Süleyman ve Davut'tur kanımca
- Şirkin krallarının da tanıklık ettiği bir çok zafere attı imza
- Frenkler azgınlıkları terk ettiler. Sanki Hud (Peygamber) yerleşti oraya⁵³

İbn Münîr'e ait olan şu beyitlerde Nureddin Mahmud Zengî, İslam'ı Frenklerin saldırıları sebebiyle yok olmaktan kurtaran bir İslam kahramanı olarak şöyle övülmektedir;

- Ey Mahmud! Sen Ahmed'in milletini (Muhammed'in Ümmetini) yok olmaya yüz tutuktan sonra yeniden dirilttin.
- Senin fetihlerinin gerçekleştiği her gün din için kutsal metinleri içeren birer süredir.⁵⁴

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

İbn Münîr, bir şiirinde “el-Meliku'l-Adil” ifadesiyle onun adaletini şu beyitleriyle dile getirmiştir;

- *Ey adaleti bozulup kötüleştigi her yerde ihyâ edip yayan sultan!*
- *Asırlardan beri süregelen zulmü ve haksızlığı kaldırdın ortadan!*
- *“el-Meliku'l-adil” ifadesidir seni açıklamaya en yaraşan!*
- *Varlığın sayesinde adalet ve gayrettir her yeri kaplayan!*
- *Ne bir gül oldu koparılan, ne de bir kapı sıkı sıkıya kapatılan!*⁵⁵

*İbn Kayserânî'nin Nureddin Mahmud Zengî'nin abidlerin ve zahitlerin yolunu kendisine yol edinmesini, adaletinin Şam'ın en ücra köşelerine kadar yayılmasını, kahredici gücüyle Frenkleri her gördüğü yerde yok edişini, ülkenin her köşesine medreseler, camiler, hastaneler, kervansaraylar ve pek çok imaretler yapmasını övgüyle kaleme aldığını Ebû Şâme'nin onun divanında bizzat okuduğunu belirttiği ve eserinde de bolca yer verdiği beyitlerinden anlamaktayız:*⁵⁶

Bu dönem şairleri, Frenklere karşı mücadele veren kahramanları ve onların hükümlerlik dönemlerini Asr-ı saadet dönemi olarak adlandırılan Hz. Muhammed'in yaşadığı döneme ve Hulefâ-i Raşidîn dönemi olarak adlandırılan İslamın ilk dört halifesinin dönemine İslamî kıssalarda çokça yer alan geçmişteki çeşitli peygamberlerin yaşantılarına benzetme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca Frenklere karşı büyük zaferler kazanan sultan ve emirleri geçmişteki çeşitli kahramanların ve İmparatorların zaferleri ile karşılaştırma yoluna gitmişlerdir.

Ebu Şâme, İbn Kayserânî'nin Nureddin Mahmud Zengîye yazdığı şu övgü beyitlerini bize aktarır;

- *Bütün hayatı hem nefsiyle hem de düşmanla savaşta geçen iki cihat sahibi,*
- *Ey insanların aydınlık yolu takip etmeleri gerektiğini söyleyen kral!*
- *Sen insanlar arasında halifelerin yaşamıyla örnek olup,*
- *Adaletinle de gölgede bıraktın kralları!*
- *Kıyaslanırsın bazen güçlü arslanlarla bazen de evliyalarla*
- *Ömrüme yemin olsun ki, anneleri ve babalarıyla*
- *Hazırdır bütün bir millet yoluna feda olmaya*⁵⁷

*İmadeddin Zengî'nin ölümünün ardından, 541/1146-47 yılında Tell Bâşir ve civarını elinde bulunduran daha önce de Urfa kontu olan Joscelin, Urfa halkı ve şehirdeki Ermenilerle anlaşarak Urfa'daki Müslümanlara karşı isyana teşvik etme konusunda yerli halkla anlaşmış ve bunu gerçekleştiren Urfa'yı zapt etmiştir. Bu durumu haber alan Nureddin Mahmud Zengî derhal Urfa üzerine harekete geçmiştir. Nureddin Mahmud Zengî'nin gelişini haber alan Joscelin kaçmıştır. Nureddin Mahmud Zengî şehri tekrar geri alarak babasının emaneti olan Urfa'ya hakim olmuştur.*⁵⁸

Urfa'nın bir oldu bittiye getirilerek kaybedilmesine engel olan Nureddin Mahmud Zengî, Müslüman halkın gönlünde babasının yokluğunu

aratmayacağına dair sağlam bir güven oluşturmuş, onun bu zaferini dönemin Arap şairleri de en güzel mısralarıyla övmüştür.

İbn Münîr, Urfa'nın fethi dolayısıyla şu övgü şiirini kaleme alır;

- *Öyle bir hükümdar ki, bir yeri fethederek zelil kalmışsa da orayı koruyarak yüceltmıştır.*

- *Urfa yıkılmaya yüz tutmuşken, cesaretiyle karanlık günlerini aydınlattı.*

- *Öyle bir kükreyişle ona atıldın ki, boynundan esaret yularını çıkardın.*

- *Bu onun fetihlerinin başlangıcıdır. Ardından Şam ve Irak fethi uzak değildir.*

- *Rum köpeğini kahreden babasının izlediği yoldur bu.*

- *Din savunmasında öyle bir cihat gerçekleştirdin ki, bu yolda ne koştuktan ne de harcama yapmaktan geri kaldın.*⁵⁹

Haçlılar baskın ve yağma maksadıyla 543/1148-1149 yılında Halep üzerine yürümüşler bu durumu haber alan Nureddin Mahmud Zengî Haçlıların bu amaçlarını engellemek için saldırıya geçmiş ve "Yağra"⁶⁰ denilen yerde çetin bir savaş gerçekleşmiş sonuçta Haçlıların ağır yenilgiye uğradığı bir zafer gerçekleşmiştir. Kaynaklarda Basra savaşı olarak da geçen⁶¹ bu zaferden sonra Nureddin Mahmud Zengî, savaşın ganimet ve esirlerini kardeşi Seyfeddin Gazi'ye, Bağdat' daki Halifeye ve Sultan Mahmut'a göndermiştir.⁶²

544/1150 yılında Nureddin Mahmud Zengî, Frenklerin ellerinde ki Harim Kalesi üzerine sefere çıkmış orayı ve daha sonrada yakınlardaki İnnib Kalesini⁶³ tahrip etmiş, bunun üzerine Frenkler Antakya, Harim ve civarın hakimi Prinkepsin etrafında toplanarak İnnib civarında Nureddin ile savaşa girmişlerdir. Frenklerin yenilgisiyle bu savaşta Antakya Prinkepsi II. Raimond'da öldürülmüştür.⁶⁴

Antakya Prinkepsinin öldürülmesi, Müslümanlar arasında büyük bir sevince neden olmuştur. Bu zafer dolayısıyla şairler halkın duygularına tercüman olarak Nureddin'e övgülerini dile getirmişlerdir. İbn Kayserânî bu zafer dolayısıyla Nureddin'i şu beyitlerle över;

- *Bunlar, kesin azimler ve kararlardır.*

- *Kılıç sallayarak yapılan çığırkanlıklar değil.*

- *Bunlar, cömertlik ve keremlerdir.*

- *Kitapların yazdığı değil.*

- *Öylesine himmetlerki, ne zaman konuşacak olursa,*

- *Sürçülisan ederler şairler ve hatipler peşi sıra*

- *Ey İmadüddin'in oğlu, geride emek ve yorgunluk bırakarak bu işin zirvesine çıktın.*⁶⁵

545/1150-1151 yılında Nureddin Mahmud Zengî, Şeyzer ve Hama civarındaki yüksek bir tepenin üzerinde kurulu yörenin en müstahkem ve

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

sağlam kalelerinden biri olan Efâmiye Kalesini Haçlılarının ellerinden emanla almıştır.⁶⁶

Bu başarısından dolayı, İbn Münîr'e ait olan şu beyitlerde Nureddin Mahmud Zengî şöyle övülmektedir;

- *Ülkelerin en aydınlık olanı, senin uzun süre aydınlattığın ve kılıcını keskinlettiğin yerdir.*

- *Ülkeyi ve halkını yönetmeye en layık olan kişi de, adaleti bütün bölgeleri kuşatmış olan kişidir.*

- *Ey Mahmud! Sen Ahmed'in milletini (Muhammed'in Ümmetini) yok olmaya yüz tutuktan sonra yeniden dirilttin.*

- *Senin fetihlerinin gerçekleştiği her gün din için kutsal metinleri içeren birer süredir.*⁶⁷

547/1152-1153 yılında Nüreddin Mahmûd Zengî ile Frenkler arasında halkın da yakından şahit olduğu Dülûk yakınlarında çetin bir savaş gerçekleşmiş sonunda Nüreddin Mahmûd'un kesin zaferiyle sonuçlanmış ve Dülûk şehrini ele geçirmiştir.⁶⁸

Bu zafer karşısında İbn Münîr Nüreddin Mahmûd Zengî'ye şu beyitle-riyle övgüde bulunmuştur.

- *Peygamberin zamanını ve fetihlerini bu fetihleriyle kendi çağında yaşattın.*

- *Peygamberin muhacirleri sana tabi oldu. Ensâr'ı da sana yoldaş.*

- *Selman-ı Farisî'nin⁶⁹ İslam'ını yeniledin. Ammâr'ın⁷⁰ ömrünü uzattın.*⁷¹

Sonuç

Yaşadıkları dönemde, olumsuzluklara ve yönetimlere, idaresi altında yaşadıkları devlet adamlarına yazdıkları hicivler sebebiyle sıkça başları derde giren iki şair, birbirlerine olan muhalefetleri ile de tanınmışlardır. Dönemlerinin en önemli iki Türk sultanının adil yönetimleri ve istilalara karşı mücadeleleri karşısında kayıtsız kalmamışlar, hicviyelerinin aksine övgü şiirleri kaleme almışlardır. İki şairin arasında önemli ihtilaf noktası olan Şîî ve Sünnî ayrılığı birbirlerini hicvetmede en önemli etken olmuştur. Ancak bu ayrışmalarını Sünnî olan iki Türk sultanı karşısında şiirlerine yansıtmamışlardır. Onları İslam toplumuna birer kahraman olarak sundukları şiirlerinde, bu şahsiyetleri, tüm inançların ve ayrışmaların üzerinde önemli bir yere oturtmaya çalışmışlardır.

Kaynaklar

- Abdulcâbir, Su'ûd, *Şi'ru İbn Münîr et-Trâblusî*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1402/1982.
- Alptekin, Çoşkun, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985.
- Alptekin, Çoşkun, *The Reign of Zangi (521-541/1127-1146)*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1978.
- Barthold, W., *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Başlangıç, izah ve düzeltmelerle yay. Fuad Köprülü), TTK. Yay., Ankara 1963.
- Bâsâ, 'Umer Mûsa, *Edebu'd-Duveli'l-Mutetâbi'a 'Asru'z-Zengiyyîn ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*, Dâru'l-Fikri'l-Hadîs, Kahire H. 1386/1967.
- Bedevî, Ahmed, *el-Hayâtu'l-Edebiyye fî 'Asri'l-Hurûbi's-Salîbiyye bi Mısır ve'ş-Şâm*, Dâru Nahdati Mısır, Kahire 1979.
- Brockelmann, C., *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, (Çev: Neşet Çağatay), TTK. Yayınları, Ankara 1992.
- Buharalı, Eşref, "Sultan Nureddin Mahmud Zengî", *Kafalı Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- Demirayak, Kenan, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, Şafak Yayınevi, Erzurum 1998.
- el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Beyrut, Beyrut Tsz.
- el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, Kahire 1924.
- el-Hirfî, Muhammed b. 'Alî b. Ahmed, *Şi'ru'l-Cihâd fî'l-Hurûbi's-Salîbiyye fî Bilâdi'ş-Şâm*, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire 1399/1979.
- Ferrûh, 'Umer, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, I-VI, Beyrut 1981.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, *İcâzet ve Belâgat Deyimleri*, Ekev Yayınevi, Erzurum 2001.
- İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Ebnâ'u Enbâ'i'z-Zemân*, (Tahk: İhsan Abbâs), I-VIII, Dâru's-Sekâfe, Beyrut 1968.
- İbn Hayyât ed-Dımaşkî, *Dîvân*, (Tahkîk: Halîl Merdum) Matba'atu'l-Hâşimiyye, Dımaşk 1377/1958.
- İbn Kâdı Şuhbe, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî's-Sîreti'n-Nûriyye*, (Tahk: Dr. Mahmûd Zayid), Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut 1971.
- İbn Kalânîsî, *Zeyl Târîh Dımaşk*, (Nşr: H.F. Amedroz), Leyden 1908.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (I-XIV), Dâru'l-Me'ârif, Beyrut Tsz. Türkçe Trc., *Büyük İslam Tarihi*, (Çev: Mehmet Keskin), (I-XV), Çağrı Yay., İstanbul 1994-2000.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (I-XV), (Tahk., 'Abdullah 'Ali Kebîr Vd.), Dâru'l-Me'ârif, Kahire Tsz.
- İbn Tağrıberdî, Cemâluddîn Ebî'l-Mehâsin Yûsuf, *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, Matba'atu Vizâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, Kahire Tsz.
- İbnu'l-'Adîm, *Zübdetu'l-Haleb min Târîhi Haleb*, (Tahk: Sami ed-Dehhân), Dımaşk 1954.
- İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, (I-X), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995.
- İbrâhîm, Mahmûd, *Sada'l-Gazvi's-Salîbî fî Şi'ri İbn Kayserânî*, Ammân 1971.

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, (I-IX), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut Tsz.

Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Trc: H.D. Andreason), TTK. Yayınları, Ankara 2000.

¹ I. Abbâsi Asrı: 132/750'de başlar ve 232/847'de el-Mutevekkil'in halife olmasına kadar devam eder. II. Abbâsi Asrı: el-Mutevekkil'in hilafeti ile başlar ve 334/945'de Buveyhîlerin Bağdad'da istikrarına kadar sürer. III. Abbâsi Asrı: Buveyhîlerin Bağdad'da istikrarından 447/1055'de Selçukluların Bağdad'a girişine kadar devam eder. IV. Abbâsi Asrı: Selçukluların Bağdad'a girişi ile başlar ve 656/1258'de Moğolların eline düşmesine kadar sürer. Kenan Demirayak, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, Şafak Yayınevi, Erzurum 1998, 2-3.

² 'İmâduddîn el-İsfehânî, *Harîdetu'l-Kasr ve Cerîdetu'l-'Asr Kısmu Şu'arâ'u's-Şâm*, (Tahkîk: Şükrî Faysal), Matba'atu'l-Hâşimiyye, Dımaşk 1388/1968, I, 76, Muhammed b. 'Alî b. Ahmed el-Hurfî, *Şi'ru'l-Cihâd fî'l-Hurûbi's-Salîbiyye fî Bilâdi's-Şâm*, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire 1399/1979, 260.

³ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (I-XIV), Dâru'l-Me'ârif, Beyrut Tsz. XII, 251. Türkçe Trc., *Büyük İslam Tarihi*, (Çev: Mehmet Keskin), (I-XV), Çağrı Yay., İstanbul 1994-2000, XII, 422.

⁴ 'Umer Ferrûh, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, (I-VI), Beyrut 1981, I, 360-361; Kenan Demirayak, *a.g.e.*, 17.

⁵ Cemâluddin Ebî'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrîberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısr ve'l-Kâhire*, Matba'atu Vizâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, Kahire Tsz., V, 299.

⁶ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, (I-X), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, IX, 136.

⁷ el-Hurfî, *Şi'ru'l-Cihâd fî'l-Hurûbi's-Salîbiyye fî Bilâdi's-Şâm*, 257.

⁸ el-İsfehânî, *Harîdetu'l-Kasr (Şam)*, I, 76; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Ebnâ'u Enbâ'i'z-Zemân*, (I-VIII), (Tahk: İhsan Abbâs), Dâru's-Sekâfe, Beyrut 1968, I, 156; 'İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, (I-IX), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut Tsz., IV, 146.

⁹ el-Hurfî, *a.g.e.*, 257.

¹⁰ el-Hurfî, *a.g.e.*, 260.

¹¹ el-Hurfî, *a.g.e.*, 260.

¹² İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 159.

¹³ İbn Hallikân, *a.g.e.*, IV, 458; Mahmûd İbrâhîm, *Sadâ'l-Gazvi's-Salîbî fî Şi'ri İbn Kayserânî*, Ammân 1971, 50.

¹⁴ İbn Hallikân, *a.g.e.*, IV, 458

¹⁵ Kaysâriyye: Filistin'in yerleşim birimlerinden olup Şam sahilleri üzerinde buluna eski ve büyük bir şehirdir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Beyrut, Beyrut Tsz. IV, 42.

¹⁶ İbn Hayyât ed-Dımaşkî, *Dîvân*, (Tahkîk: Halîl Merdum) Matba'atu'l-Hâşimiyye, Dımaşk 1377/1958, 331.

¹⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, (I-XX), Kahire 1924, XIX, 69.

¹⁸ el-Hamevî, *a.g.e.*, XIX, 64-81.

¹⁹ İbn Kalânîsî, *Zeyl Târîh Dımaşk*, (Nşr: H.F. Amedroz), Leyden 1908, 322.

²⁰ el-İsfehânî, *Harîdetu'l-Kasr*, (Şam), I, 131.

²¹ el-Hurfî, *Şi'ru'l-Cihâd fî'l-Hurûbi's-Salîbiyye fî Bilâdi's-Şâm*, 225.

²² Ahmed Bedevî, *el-Hayâtu'l-Edebiyye fî 'Asri'l-Hurûbi's-Salîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, Dâru Nahdati Mısr, Kahire 1979, 93.

²³ Ahmed Bedevî, *a.g.e.*, 146.

²⁴ İbn Kalânîsî, *Zeyl Târîh Dımaşk*, 322; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, IV, 457.

²⁵ İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, 322.

²⁶ İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu 'z-Zâhire*, V, 302.

²⁷ İbn Kayserânî'nin dîvânı, adı geçen kütüphanenin edebiyat bölümünde 1484 numaralı eser olarak kayıtlıdır.

²⁸ el-İsfehânî, *Harîdetu'l-Kasr*, (Şam), I, 125; İbn Kalânîsî, *Zeyl Târih Dımaşk*, 322.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (I-XV), (Tahk., Abdullah 'Alî Kebîr vd.), Dâru'l-Me'ârif, Kahire Tsz., VI, 43;

³⁰ Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, 31; Nasrullah Hacımüftüoğlu, *İcâzet ve Belâgat Deyimleri*, Ekev Yayınevi, Erzurum 2001, 46.

³¹ el-Halebî, *Husnu't-Tevesul*, 99; Tahir-ül Mevlevî, *Edebiyat lügati*, 175.

³² 'Umer Mûsa Bâşâ, *Edebu'd-Duveli'l-Mutetâbi'a 'Asru'z-Zengiyîyn ve'l-Eyyübiyyîn ve'l-Memâlik*, Dâru'l-Fikrî'l-Hadîs, Kahire H. 1386/1967, 200.

³³ Ebû Şâme, *Kitâbu'r-Ravzateyn*, I/I, 152-153

³⁴ İbnu'l-Esîr, *et-Târihu'l-Bâhir*, 109-110.

³⁵ Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, 32.

³⁶ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 89; Hamza, *a.g.e.*, 37.

³⁷ Çoşkun Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, 131.

³⁸ C. Brockelmann, *İslam ulusları ve devletleri tarihi*, (Çev: Neşet Çağatay), TTK. Yayınları, Ankara 1992, 183.

³⁹ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 9; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, V, 187; İbn Kâdı Şuhbe, *el-Kevâkîbü'd-Dürriyye fi's-Sireti'n-Nûriyye*, (Tahk: Dr. Mahmûd Zayid), Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut 1971, 15; Eşref Buharalı, "Sultan Nureddin Mahmud Zengî", *Kafalı Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, 115.

⁴⁰ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 9.

⁴¹ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 88-89; Hamza, *a.g.e.*, 36-37; el-Hırfî, *Şi'ru'l-cihâd*, 113.

⁴² Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 89; Hamza, *a.g.e.*, 37.

⁴³ İbnu'l-Esîr, *et-Târihu'l-bâhir*, 109-110.

⁴⁴ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 88-89; Hamza, *Edebu'l-Hurûbi's-Salîbiyye*, 36-37.

⁴⁵ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 89; Hamza, *a.g.e.*, 37.

⁴⁶ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, IX, 331; a.mlf. *et-Târihu'l-bâhir*, 66-70; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, 279; Bundârî, *Zubdetu'n-nusrâ*, (Nşr. M.T. Houtsma), Leyden 1889, Trk Trc., Kivameddin Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, İstanbul 1943, 186; Ebû Şâme, *Kitâbu'r-ravzateyn*, I/I, 94; İbnu'l-'Adîm, *Zubdetu'l-Haleb min Târihi Haleb*, (Tahk: Sami ed-Dehân), Dımaşk 1954, II, 278-280; İbn Vâsıl, *Muferricu'l-kurûb*, I, 93-94; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûm*, V, 575; Ebu'l-Farac, *Târihu muhtasârî'd-duvel*, (Neşr: A. Salhânî), Beyrut 1890, II, 378-379; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Trc: H.D. Andreasyan), TTK. Yayınları, Ankara 2000, 297-299; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 193-195; Çoşkun Alptekin, *The Reign of Zangi (521-541/1127-1146)*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1978, 63-65; a.mlf., "Zengî'nin Urfayı Fethi", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Erzurum 1986, S. 14, 69-78; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları*, 181.

⁴⁷ Çoşkun Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 131.

⁴⁸ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 83-84; Hamza, *Edebu'l-hurûbi's-salîbiyye*, 39.

⁴⁹ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 100-101; Su'ûd 'Abdulcâbir, *Şi'ru İbn Münîr et-Trâblusî*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1402/1982, 191; Mehdî, *Beytu'l-makdis fi edebi'l-hurûbi's-salîbiyye*, 30.

⁵⁰ el-İsfehânî, *Harîdetu'l-kasr-kısmu şu'arâ'i's-Şâm*, I, 154-155; Ebû Şâme, *Kitâbu'r-ravzateyn*, I/I, 97-98.

⁵¹ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 46.

ABBASİ DÖNEMİNDE İKİ MUHALİF ŞAİR VE ŞİİRLERİNDE ORTAK TEMALAR

- ⁵² İbnu'l-Esîr, *el-Kamil fi't-târîh*, IX, 354; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 145-46; İbnu'l-'Adîm, *Zübdetu'l-Haleb min Târîhi Haleb*, (Tahk: Sami ed-Dehhân), Dımaşk 1954, II, 293; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire*, V, 285.
- ⁵³ İbnu'l-Esîr, *el-Kamil fi't-târîh*, IX, 354; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 145-46; İbnu'l-'Adîm, *Zübdetu'l-Haleb min Târîhi Haleb*, (Tahk: Sami ed-Dehhân), Dımaşk 1954, II, 293; İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire*, V, 285.
- ⁵⁴ İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 101; a.mlf, *el-Kâmil fi't-târîh*, IX, 366; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 160.
- ⁵⁵ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 50-52; Su'ud Mahmud 'Abdülcâbir, *Şi'ru İbn Münîr et-Trâblusî, Dâru'l-kalem*, Kuveyt, 1402/1982, 139.
- ⁵⁶ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 44-45.
- ⁵⁷ Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 45-46; İbn Kâdî Şuhbe, *a.g.e.*, 75.
- ⁵⁸ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 342; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 125-126.
- ⁵⁹ Ebû Şâme, *Kitâbu'r-ravzateyn*, I/I, 127-128.
- ⁶⁰ Antakya ve Tarsus arasında bir şehirdir. Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, II, 245;
- ⁶¹ İbnu'l-Esîr ve Ebû Şâme bu savaşı Basra savaşı olarak da kaydederler. Bkz, İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 91; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 144-45.
- ⁶² İbn Kalânîsî, *Zeyl Târîh Dımaşk*, 302; İbnu'l-Esîr, *el-Kamil fi't-târîh*, IX, 354; a.mlf, *et-Târîhu'l-bâhir*, 91; Ebû Şâme, *Kitâbu'r-ravzateyn*, I/I, 144.
- ⁶³ Haleb'in yerleşim birimlerinden 'Azâz beldesi civarındadır. Hamevî, *a.g.e.*, I, 105; Ma'arratu'n-Numân'ın kuzeyinden 18 km. kadar batıdadır. Alptekin, Çoşkun, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, 143, dipnot 369.
- ⁶⁴ İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 98-99; a.mlf, *el-Kâmil fi't-târîh*, IX, 362; Ebû Şâme, *Kitâbu'r-ravzateyn*, I/I, 152; Çoşkun Alptekin, II. Raimond'u öldüren kişinin Selahaddin Eyyûbî'nin amcası Esedüddîn Şirkûh olduğunu belirtmektedir. Bkz. Alptekin, *a.g.e.*, 144.
- ⁶⁵ İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 99; a.mlf, *el-Kâmil fi't-târîh*, IX, 366; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 152-153; İbn Kesîr *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII, 226.
- ⁶⁶ İbn Kalânîsî, *Zeyl Târîh Dımaşk*, 305; İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 100-101; a.mlf, *el-Kâmil fi't-târîh*, IX, 36r; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 144.
- ⁶⁷ İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 101; a.mlf, *el-Kâmil fi't-târîh*, IX, 366; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 160.
- ⁶⁸ İbnu'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir*, 104, a.mlf, *el-Kâmil fi't-târîh*, IX, 375..
- ⁶⁹ Hz. Muhammed zamanında İslam'ı kabul etmiş İran asıllı bir sahabedir.
- ⁷⁰ İslam'ın ilk şehitlerinden olan Sümeyye'nin oğludur. Peygamberin ashabındandır.
- ⁷¹ İbnu'l-Esîr, *et Târîhu'l-bâhir*, 104; Ebû Şâme, *a.g.e.*, I/I, 193-194.